

MAVZU: QORAQALPOG‘ISTONDA NUQSONLI BOLALAR VA OILADAGI SHAROIT VA TARBIYA JARAYONI

J.M.Atamuratova

*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Maktabgacha tarbiya
va defektologiya talim kafedrası stajyor oqtuvchisi*

Annotatsiya: Eshitishida nuqsoni bor bolalarda reabilitatsiyaning ilk bosqichlarida korreksion pedagogik ishlari haqida yoritilgan. Xususan ta’lim tarbiya jarayoni va bosqichlari haqida va uni korreksiyalash masalalari ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: reabilitatsiya, kompensatsion, adaptatsion, tarbiya.

Аннотация: на ранних этапах реабилитации у детей с нарушениями слуха освещена коррекционная педагогическая работа. В частности, раскрывается вопрос о процессе и этапах воспитания и вопросах его коррекции.

Ключевые слова: реабилитационный, компенсационный, адаптивный, воспитание.

Abstract: correctional pedagogical work is highlighted in the early stages of rehabilitation in children with hearing impairments. In particular, the question of the process and stages of education and issues of its correction is revealed.

Keywords: rehabilitation, compensatory, adaptive, educational.

O‘zbekiston Respublikasida eshitishida nuqsoni bor bolalar ta’lim-tarbiyasiga, oilasiga e’tibor pedagogik yondashuvlar mutloq o‘zgarib bormoqda. Maktabgacha yoshdagi va maktab yoshidagi kar va eshituvchi o‘quvchilarning hamkorlikdagi ta’limi birinchi o‘ringa chiqib ular uchun imkoniyatlar kuchaymoqda. Yurtimiz qudrati, jamiyat ravnaqi kelajagimiz egalari bo‘lgan bolalarning jismoniy hamda ma’naviy jihatdan sog‘lomligiga bog‘liqdir.

Mamlakatimizda har tomonlama sog'lom avlodni voyaga etkazish borasidagi ishlarni izchil davom ettirish va yuksak bosqichga ko'tarish maqsadida qator islohotlar amalga oshirib kelinmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 21 dekabr kuni "Nogironligi bo'lgan shaxslarni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, ularning bandligiga ko'maklashish hamda ijtimoiy faolligini yanada oshirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorni imzoladi.

Qoraqalpog'istonda nuqsonli bolalar ta'limi va oiladagi sharoit hali ko'p muammolarni o'z ichiga oladi. Ushbu hududda nuqsonli bolalar uchun ta'lim imkoniyatlari, umuman olganda, cheklangan va mavjud bo'lgan o'quv dasturlari har doim ham mukammal emas.

Ta'lim imkoniyatlari: Qoraqalpog'istonning ayrim hududlarida nuqsonli bolalar uchun maxsus ta'lim muassasalari yoki inklyuziv o'quv dasturlari mavjud emas yoki juda cheklangan. Bu bolalar ko'pincha umumiy maktablarga qatnashish imkoniyatiga ega bo'lishmaydi, bu esa ularning ta'lim olish jarayonini murakkablashtiradi. Ayrim o'quv muassasalarida nuqsonli bolalar uchun maxsus pedagogik yondoshuvlar yoki muassasa xodimlarining maxsus tayyorgarligi yetarli emas.

Oiladagi sharoit: Qoraqalpog'istonda oilaviy sharoitlar ko'pincha iqtisodiy jihatdan og'ir. Ko'plab oilalar o'z farzandlariga yetarli ta'lim va rivojlanish imkoniyatlarini taqdim eta olishmaydi, bu esa nuqsonli bolalar uchun ham qo'shimcha muammo yaratadi. Shuningdek, ba'zi oilalarda nuqsonli bolalarni tarbiyalashga qarshi stereotiplar yoki ijtimoiy qabul qilish muammolari mavjud.

Jamoat e'tibori va resurslar: Qoraqalpog'istonda nuqsonli bolalarga bag'ishlangan jamoat dasturlari yoki ijtimoiy xizmatlar cheklangan. Davlat tomonidan berilayotgan yordam va resurslar ham kam, bu esa ota-onalar va bolalar uchun qo'shimcha qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi.

Bu muammolarni hal qilish uchun, maxsus ta'limni yaxshilash, oilalarni qo'llab-quvvatlash tizimlarini kuchaytirish va ijtimoiy stereotiplarga qarshi kurashish zarur. Shuningdek, nuqsonli bolalar uchun ko'proq inklyuziv ta'lim dasturlari va jamoat resurslarini yaratish muhim hisoblanadi.

Qoraqalpog'istonda nuqsonli bolalar bilan bog'liq muammolar ko'pincha quyidagi sohalarda o'zini ko'rsatadi:

Tibbiy xizmatlar: Ba'zi joylarda sog'liqni saqlash infratuzilmasi rivojlanmagan yoki yetersiz, bu esa nuqsonli bolalarning to'g'ri va o'z vaqtida davolanishiga to'sqinlik qiladi.

Ta'lim tizimi: Nuqsonli bolalar uchun maxsus maktablar yoki ta'lim dasturlari cheklangan bo'lishi mumkin, bu esa ularning jamiyatga integratsiyasi va rivojlanishiga to'sqinlik qiladi.

Ijtimoiy muammolar: Nuqsonli bolalar ko'pincha jamiyatda past darajadagi e'tibor va yordam bilan duch keladilar. Bu esa ularning ijtimoiy moslashuvi va rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Shu bilan birga, so'nggi yillarda O'zbekistonda va Qoraqalpog'istonda nuqsonli bolalar uchun tibbiy va ta'lim dasturlarini yaxshilashga qaratilgan tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ayrim notijorat tashkilotlar va hukumat tashabbuslari orqali nuqsonli bolalar uchun qo'llab-quvvatlash dasturlari ishlab chiqilmoqda.

Nogiron bolalarga ularga nogiron deb faqatgina nuqson jihatdan yondashishi emas, balki bu bolalarga har tomonlama yondashish lozim. Bu esa maxsus ehtiyojli bolalar uchun ta'lim masalasini rejalashtirayotgan uning butun hayoti davomida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan ehtiyojlini hisobga olgan holda tuzishni talab etadi. Bundan tashqari inklyuziv ta'limda nogiron boladagi mavjud nuqsonlarni bartaraf etish, korreksiyalash, kompensatsiya qilish bilan bir qatorda bilim ko'nikmalarga ega qilish, kasb hunarga o'rgatish ishlarini parallel ravishda olib borish talab etiladi.

Bu tamoyilning mohiyatida maxsus ehtiyojli bolalarga ilk yosh davrida erta yondashish ham yotadi. Inklyuziv ta'limda moslashuvchanlik tamoyili. Bu tamoyilning mazmuni shundaki, o'quv reja, dastur va darsliklar maxsus ehtiyojli bolalarning imkoniyatlariga moslashuvchan bo'lishi kerak. Bolaning maxsus ta'limga bo'lgan ehtiyojlari har qanday integratsiya faoliyatining asosini tashkil etishi kerak. Shaxs ehtiyojlarining darajalari va turlari har xil bo'lganligi tufayli bunday faoliyatlar moslashuvchan o'zgaruvchan bo'lishi talab etiladi.

Malakaviylik tamoyili. Maxsus ehtiyojli bolalar inklyuziv tarzda o'qitilayotgan sinflarda yuhori malakali o'qituvchilarning dars berishi talab etiladi.

Inklyuziv ta'lim joriy qilingan maktablarda ta'lim jarayonini tashkil etish tamoyillari. Maxsus ta'lim tamoyillari: Korreksion yo'naltirilganligi; nuqsonini aniqlash, ta'lim berishda kompleks (klinik-genetik, neyrofiziologik, psixologo-pedagogik) yondoshish; nuqsonli funksiyani erta aniqlab, tibbiy-psixologik jixatdan korreksiyalash; umumiy o'rta ma'lumot berish, kasbga yunaltirish va ijtimoiy hayotga tayyorlashga moslashtirish; differensial-tabaqalashtirish va oloxida yondoshish; ta'limning uzliksizligini ta'minlash. Inklyuziya barcha o'quvchilarni o'zaro hamkorligini qo'llovchi o'quvchilar hamjamiyatini ichida individual farqlarni o'rganish va hurmat qilishga yo'naltirilgan. Bunga erishish uchun pedagoglar barcha o'quvchilarga umumiy o'quv rejasiga asoslangan individuallashtirilgan kutilayotgan natijalarni aniqlaydilar (Metlok, Fielder va Volsh,2001) hamda moslashtirilgan ta'lim texnikasini taklif qilib, bu orqali o'quvchilarga muvaffaqiyatli ta'lim olishlari uchun invididual moslashishga yordam beradilar.

Har bir muhokama bolalarning yutuqlarining uning avvalgi yutuqlariga salishtirib, qayd etib, takidlab borish muhimdir. O'quvchilar bilan turli xildagi va psixologik testlar o'tkazishda bolaning irqiga, ijtimoiy kelib chiqishiga, jinsi va nogironlikka oid savollarni bermaslik ayni mudda. O'qituvchilar ishlarini va

ularning yutuklarini barcha soxalarida maktab va maktabdan tashkari ishlarda namoyish kilib borish kerak. Darslarga materiallar tayyorlashda imkoniyati cheklangan bolaning ijod namunalarini ham qo'llash juda samara beradi. Kitoblar, plakatlari va dasturlarni qo'llayotib, shunga ishonch hosil qilish kerakki, ular inklyuziv ta'limga mos kelishi kerak. Maktablar ochiq bo'lishi, o'quvchilar, otalari va pedagoglar muloqat qila bilishi kerak.

Iqtisodiy holat: Qoraqalpog'istonda ko'plab oilalar qishloq xo'jaligi va chorvachilik bilan shug'ullanadi. Bu hududda yer resurslari cheklangan va iqlim sharoitlari qiyin, shuning uchun ko'plab oilalar qishloq xo'jaligiga qaram bo'lib qoladi. Shuningdek, iqtisodiy qiyinchiliklar ba'zan oilalar uchun qo'shimcha bosim yaratadi, chunki kam daromadli oilalar o'z farzandlariga ta'lim olish, sog'liqni saqlash xizmatlariga murojaat qilish yoki boshqa zarur ehtiyojlarni qondirishda qiyinchiliklarga duch kelishi mumkin. Bu, o'z navbatida, oilaning umumiy farovonligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ta'lim: Ta'lim Qoraqalpog'istonda oilaning rivojlanishi uchun muhim omil hisoblanadi. Aholining ba'zi qismlarida ta'lim olish imkoniyatlari cheklangan, ayniqsa ayollar va qizlar uchun. Qishloq hududlarida ba'zan o'z vaqtida ta'lim olish imkoniyatlari yo'q yoki cheklangan. Bu esa kelajakda yoshlarning ish bilan ta'minlanishi va iqtisodiy mustaqilligi uchun to'siq bo'lishi mumkin. Biroq, so'nggi yillarda ayollar va qizlarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan ijtimoiy dasturlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, oilalar uchun ta'limni afzal ko'rish va farzandlariga yaxshi ta'lim olishni ta'minlashda ko'proq e'tibor berilmoqda.

Madaniy va diniy qadriyatlar: Qoraqalpog'istonda oilaviy hayotda madaniy va diniy qadriyatlar kuchli o'rin tutadi. Ko'plab oilalarda oila a'zolari o'rtasida kuchli hurmat va mas'uliyat bor. Erkaklar oilaning asosiy ta'minotchisi bo'lishi, ayollar esa uy-ro'zg'or ishlarini boshqarish va bolalarga qarashda asosiy rolni o'ynaydi.

Shunday qilib, oiladagi rollar an'anaviy tarzda ajratilgan bo'lishi mumkin. Biroq, madaniy va diniy qadriyatlar ba'zan ayollar va qizlarning ijtimoiy faolligiga va ta'lim olishiga to'siq bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, madaniy qadriyatlar oilada birdamlik va qo'llab-quvvatlashni kuchaytiradi, bu esa oilaning barqarorligini ta'minlashga yordam beradi.

Sog'liqni saqlash tizimi: Sog'liqni saqlash tizimi Qoraqalpog'istonda ba'zi hududlarda cheklangan yoki kam rivojlangan bo'lishi mumkin. Aholi, ayniqsa, qishloq joylarida, tibbiy xizmatlardan to'liq foydalanmasliklari mumkin, bu esa oila a'zolarining sog'lig'iga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu hududda nuqsonli bolalar uchun maxsus tibbiy yordam ko'rsatish tizimi ba'zi joylarda yaxshi rivojlanmagan, bu esa oilalarni qo'shimcha qiyinchiliklarga olib keladi. Nuqsonli bolalar yoki boshqa sog'liq muammolariga duch kelgan oilalar qo'shimcha tibbiy, psixologik va ijtimoiy yordamga muhtoj bo'lishi mumkin. Sog'liqni saqlash tizimining yaxshilanishi bu oilalar uchun katta farq yaratishi mumkin.

Ijtimoiy yordam va qo'llab-quvvatlash: Qoraqalpog'istonda oilalarga ijtimoiy yordam tizimi mavjud, lekin bu tizim ko'plab hollarda cheklangan yoki to'liq rivojlanmagan. Oilalar, ayniqsa, kam ta'minlangan va ehtiyojmand oilalar, ko'proq davlat yordamiga muhtoj. Afsuski, ijtimoiy yordam tizimining kamchiliklari ko'plab oilalarni qo'llab-quvvatlashni qiyinlashtiradi. Shuningdek, nuqsonli bolalarga yoki o'ziga xos ehtiyojlari bo'lgan shaxslarga taqdim etiladigan ijtimoiy xizmatlar ham cheklangan. Shuning uchun, jamiyatda oilalarni qo'llab-quvvatlash va ularning farovonligini ta'minlash uchun ijtimoiy dasturlar va xizmatlarni kengaytirish zarur.

Xulosa:

Qoraqalpog'istonda oila sharoiti iqtisodiy qiyinchiliklar, ta'limga cheklangan imkoniyatlar, madaniy va diniy qadriyatlar hamda sog'liqni saqlash tizimining kamchiliklari bilan bog'liq muammolarga duch kelmoqda. Biroq, ijtimoiy va

iqtisodiy qo'llab-quvvatlashning yaxshilanishi, ta'limning kengayishi va sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish oilaning farovonligini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, jamiyatda oilalar va nuqsonli bolalarga yordam berish uchun ijtimoiy tashkilotlar va davlat dasturlarini kuchaytirish

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Таълим тўғрисидаги Қонун. ЎРҚ-637-сон. 2020-йил 23-сентябрь. <https://lex.uz/>
2. O'zbekiston Respublikasining 2019 yil 16 dekabrda qabul qilingan —Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risida Qonuni, O'RQ-595-son <https://lex.uz/>
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги —Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар Стратегияси тўғрисидаги ПФ-4947-сон Фармони //Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
4. Bazoev V. Z., kuygan V. A. sukunat dunyosidan kelgan odam.- M.: Akademkitobi, 2002 Yil. 815 s.
5. Bayborodova L. V., Rojkov M. I. zamonaviy maktabdagi o'quv jarayoni. [Matn] Yaroslavl, 1997 380S.
6. Bogdanova T. G. " Surdopsixologiya: Darslik.nafaqa. M.: Akademiya, 2002.
7. 1. R. Sh. Shomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma. T .:2011 yil.
8. 2. L.R.Muminova. Inklyuziv ta'lim. T.: - 2014 yil.
9. 3. Ture Yonsson. . Inklyuziv ta'lim. T.: -2003.
10. 4. R.Sh.Shomaxmudova. "Maxsus va inklyuziv ta'lim" uslubiy qo'llanma